

بررسی مفهوم و موارد استفاده از درخت در قرآن

مهندس هانیه افوت

کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران

دکتر علی اکبر تقوایی

استادیار گروه معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران

چکیده

درخت صورت مثالی و نماد تطور و نو شدگی است. رشد مداوم نباتات نشانه تجدید حیات ادواری و یادآور اسطوره بازگشت جاودانه به اصلی واحد است. از این رو قرآن کریم به عنوان کلام الهی یگانه یزدان و الهام بخش اندیشمندان و هنرمندان، بارها و بارها از واژه درخت و انواع مختلف آن مانند طوبی، خرما، زیتون، انار، انجیر و... نام برده است. همچنین واژه «شجر» که در قرآن به معنای درخت به کار رفته، حاوی مفاهیم و جایگاه‌های متنوع و شگفت‌انگیزی است. کلمه شجر در مجموع ۲۷ مرتبه در آیات قرآن به کار رفته، کلمات و عبارات دیگری نیز درباره درخت مورد استفاده قرار گرفته‌اند که هر یک بیان‌کننده یکی از صفات و ویژگی‌های آن می‌باشند. این مقاله با هدف بررسی جایگاه درخت در قرآن، مفاهیم و تعابیر مختلف آن و همچنین بررسی موارد استفاده آن در قرآن کریم

تنظیم شده است. لذا در ابتدا به اشاراتی که در سوره های قرآن به کلمه «درخت» و مشتقات آن شده است، پرداخته می شود. سپس تعابیر و موارد استفاده مختلف این واژه مورد بررسی قرار می گیرد. در نهایت چنین نتیجه می شود که نه تنها وجود درختان در ادیان باستانی ملل مختلف از اهمیت والایی برخوردار بوده، بلکه در دین اسلام نیز جایگاه مهمی داشته است، به نحوی که تجلی قدسی آن به گونه های متنوع در آیه های قرآن کریم به دیده می آید.

واژگان کلیدی: درخت، قرآن کریم، تجلی قدسی، تعابیر قرآنی.

مقدمه

طبیعت، نخستین اسباب دنیوی تجلی ساحت الهی برای انسان است. در این میان کمتر چیزی است که بتواند زودتر از درخت، اندیشه کمال را به ذهن آورد، زیرا درخت برای نیل به کمال رشد، امکان مکانی و زمانی داشته است، زیرا شاخه هایش به بیرون و بالا متوجه است، کمال آن بسته نیست، بلکه باز است. قرآن مجید همین مثل را برای خود یعنی کلمه طیبه به کار می برد، زیرا خود بهترین کلام است. سخن پاک (کلمه طیبه) چون درختی پاک (شجره طیبه) است که ریشه اش در زمین استوار و شاخه هایش در آسمان است. به فرمان خدا هر زمان میوه خود را می دهد... حقیقتی که در اینجا به کمک تذکار دهنده درخت باید متذکر شد، دقیقاً همان ماهیت نامتناهی قرآن است. تلاوت قرآن را نباید محدود به این عالم دانست. زیرا نتایج آن به بهشت می رسد که در آنجا میوه هایش در انتظار مؤمن است. به بیان دیگر، قرآن از نماد درخت طوری استفاده کرده است که خود را از این پندار در ضمیر شخص مؤمن که این هم کتابی است در زمره دیگر کتب مقدس برهاند. از همین رو یکی از اصلی ترین زینت های تذهیب قرآن، زینت درختی است که «شجیره» نام دارد و بدون تردید مقصود از آن نمودن کلمه طیبه است. ^۱ در آیات قرآنی استفاده از واژه درخت در تعابیر و مفاهیم مختلفی به کار رفته و کاربردهای متفاوتی یافته است.

بررسی کلمه «شجر» در قرآن

در قرآن کریم در اکثر موارد از درخت با واژه «شجر» یاد شده است. واژه شجر در

حقیقت به معنای «هرچه از رویدنی‌ها که تنه دارد»^۲ می‌باشد. علاوه بر این در قرآن از لفظ «شجر و تنازع» نیز استفاده شده است. چنان که در آیه ۶۵ سوره مبارکه نساء می‌خوانیم: فلا وربک لا یؤمنون حق یحکموک فیما شجر بینهم ثم لایجدوا فی انفسهم حرجاً مما قضیت و یسلموا تسلیماً؛ نه چنین نیست قسم به خدای تو که اینان به حقیقت اهل ایمان نمی‌شوند مگر آنکه در خصومت و نزاعشان تنها تو را حاکم کنند و آنگاه به هر حکمی که کنی هیچ‌گونه اعتراضی در دل نداشته و کاملاً از دل و جان تسلیم فرمان تو باشند.

در این مورد نیز کلمه «شجر» با معنای درخت قرابت دارد چرا که منازعه را از آن جهت مشاجره می‌نامند که سخن دو خصم مثل برگ و شاخه درخت را در هم می‌آمیزد. ولی به طور کلی واژه شجر با اشکال مختلف بارها در قرآن مورد استفاده قرار گرفته است که هر کدام بیان‌کننده صفات متنوع و ویژگی‌های مختلف آن می‌باشد. مثلاً در سوره یس در بحث بسیار مهم آفرینش و حیات بازپسین، خداوند پدید آمدن آتش را از درخت سبز به عنوان پدیده‌ای شگفت و عبرت‌آموز نقل می‌کند. امام فخر رازی می‌گوید:

آتش در دل درخت، همانند شعله حیات در پیکر انسان است و خداوند آفرینش آتش و ذکر آتش در درخت را به عنوان مقدمه‌ای برای آفرینش بزرگ خود بیان کرده است.^۳

همچنین در آیه ۳۰ سوره قصص می‌خوانیم: «پس چون به آتش رسید، از جانب راست وادی در آن جایگاه مبارک، از آن درخت ندا آمد که: ای موسی، منم، من، پروردگار جهانیان». و در آیه ۲۰ سوره مؤمنون داریم: «از طور سینا درختی برمی‌آید که روغن و نان خورشی برای خورندگان است.»

موارد استفاده درخت در قرآن در سوره‌های مختلف، متفاوت است. در برخی سوره‌ها درخت به عنوان نشانه‌ای در قدرت خداوند به کار رفته است، همچنین درخت نقش مهمی را در زندگی انبیاء به عهده داشته است. علاوه بر آن یک سری از درختان به عنوان درختان بهشتی و درختان دوزخی درختان دنیوی در قرآن به کار رفته‌اند. اجزای مختلف درخت شامل ساقه، برگ، شاخه و درختان میوه مانند درخت خرما، انگور، انار، زیتون و درخت سدر بارها به عنوان نشانه‌های مختلف در قرآن به کار رفته‌اند. جدول ذیل مشخص‌کننده

میزان استفاده از درخت و اجزای آن در سوره های مختلف قرآن کریم می باشد .

سوره	آیه		معنای فارسی	کلمه در قرآن	ریشه کلمه	ردیف
۳۵	۲	بقره	درخت	الشجره	شجر	۱
۱۹	۷	اعراف	درخت	الشجره	شجر	۲
۲۰	۷	اعراف	درخت	الشجره	شجر	۳
۲۲	۷	اعراف	درخت	الشجره	شجر	۴
۲۲	۷	اعراف	درخت	الشجره	شجر	۵
۶۰	۱۷	اسراء	درخت	الشجره	شجر	۶
۳۰	۲۸	قصص	درخت	الشجره	شجر	۷
۱۸	۴۸	فتح	درخت	الشجره	شجر	۸
۶۵	۴	نساء	درخت	الشجره	شجر	۹
۱۰	۱۶	نحل	درخت	الشجره	شجر	۱۰
۵۲	۵۶	واقعه	درخت	الشجره	شجر	۱۱
۲۴	۱۴	ابراهيم	شجره فامیلی	الشجره	شجر	۱۲
۲۶	۱۴	ابراهيم	شجره فامیلی	الشجره	شجر	۱۳
۶۸	۱۶	نحل	درخت	الشجره	شجر	۱۴
۱۸	۲۲	حج	درخت	الشجره	شجر	۱۵
۸۰	۳۶	یس	درخت	الشجره	شجر	۱۶
۶	۵۵	الرحمن	درخت	الشجره	شجر	۱۷

ردیف	ریشه کلمه	کلمه در قرآن	معنای فارسی	آیه		سوره
۱۸	شجر	الشجره	درخت	طه	۲۰	۱۲۰
۱۹	شجر	الشجره	درخت	مؤمنون	۲۳	۲۰
۲۰	شجر	الشجره	درخت	نور	۲۴	۳۵
۲۱	شجر	الشجره	درخت	لقمان	۳۱	۲۷
۲۲	شجر	الشجره	درخت	صافات	۳۷	۶۲
۲۳	شجر	الشجره	درخت	صافات	۳۷	۶۴
۲۴	شجر	الشجره	درخت	صافات	۳۷	۱۴۶
۲۵	شجر	الشجره	درخت	دخان	۴۴	۴۳
۲۶	شجر	الشجرها	درخت	نمل	۲۷	۶۰
۲۷	شجر	الشجرتها	درخت	واقعه	۵۶	۷۲
۲۸	عجز	اعجاز	ساقه درخت	قمر	۵۴	۲۰
۲۹	عجز	اعجاز	ساقه درخت	حاقه	۶۹	۷
۳۰	ورق	ورقه	برگ درخت	انعام	۶	۵۹
۳۱	ورق	ورقه	برگ درخت	اعراف	۷	۲۲
۳۲	ورق	ورقه	برگ درخت	طه	۲۰	۱۲۱
۳۳	مسد	مسد	الیاف درخت	مسد	۱۱۱	۵
۳۴	جذع	جذع	شاخه درخت	مریم	۱۹	۲۳

سوره	آیه		معنای فارسی	کلمه در قرآن	ریشه کلمه	ردیف
۲۵	۱۹	مریم	شاخه درخت	بجذع	جذع	۳۵
۷۱	۲۰	طه	شاخه درخت	جذوع	جذع	۳۶
۱۶	۳۴	سبا	درخت سدر	سدر	سدر	۳۷
۱۴	۵۳	نجم	درخت سدر	سدره	سدر	۳۸
۱۶	۵۳	نجم	درخت سدر	السدره	سدر	۳۹
۲۸	۵۶	واقعه	درخت سدر	سدر	سدر	۴۰

جدول تعیین کننده میزان استفاده از کلمه درخت و مشتقات آن در قرآن کریم
 علاوه بر موارد عنوان شده در جدول فوق، درختان خاص نیز مانند نخل، خرما، زیتون، انگور، انار، انجیر و... بارها در آیات قرآن نام برده شده اند؛ که نشان دهنده اهمیت بالای رویدنی ها و علی الخصوص انواع درختان در کتاب آفرینش می باشد. همان طور که بیان گردید، موارد استفاده درخت در قرآن متنوع و شگفت انگیز است. دسته بندی و نقش درختان مختلف در آیات قرآن شامل موارد زیر است:

نقش درخت در زندگی پیامبران و ائمه معصومین
 در آیات قرآن، در بیان حوادث زندگی ۵ نفر از پیامبران الهی به نقش درخت اشاره شده است:

۱. **شجره ممنوعه در زندگی حضرت آدم (ع):** درخت در زندگی حضرت آدم (ع) نقش به سزایی داشته است و در آیات مختلف قرآن به کرات به داستان حضرت آدم و شجره ممنوعه اشاره شده است. در آیه ۳۵ سوره بقره می خوانیم: «ای آدم، آرام گیر خود و جفتت در بهشت و بخورید از آن فراوان هر جا که خواهید و نباید که نزدیک شوید به این درخت که از ستمکاران خواهید شد». همچنین در آیات ۱۹ تا ۲۲ سوره اعراف می خوانیم: «پس

وسوسه کرد آن را شیطان تا ظاهر گرداند بر ایشان آنچه پوشیده بود از آن دو از زشتی هایشان و گفت نهی کرد شما را پروردگارتان از این درخت مگر آنکه بشوید از جاودانیان و سوگند خورد از برای ایشان که من بر شما نیک خواهم. پس فرود آورد ایشان را به فریب چون چشیدند از آن درخت، ظاهر گشت بر ایشان زشتی هایشان که بر آن شدند تا از برگ درخت خود را بپوشانند و ندا آمد از سوی خداوند که آیا من شما را از این درخت منع نکردم؟ و به همین صورت در آیه ۱۲۰ سوره طه داریم: «پس آدم و حوا از آن درخت تناول کردند. به این جهت زشتی در نظرشان پدیدار شد و خواستند تا به ساتری از برگ درخت خود را بپوشانند و آدم نافرمانی خدا کرد و گمراه شد». از این آیات در می یابیم که درخت نقش اساسی در زندگی حضرت آدم داشته، به طوری که تناول از آن موجب اخراج از بهشت و تغییر نحوه زندگی وی شده است.

۲. درخت هستی بخش برای حضرت یونس (ع): حضرت یونس (ع) پس از بلعیده شدن توسط ماهی و زندگی در آنجا به مدت چند روز، به امر خداوند به ساحل افکنده شد. ولیکن به علت ضعف جسمانی که به علت بودن در شکم ماهی پیدا کرده بود، به فرمان الهی درختی سایه افکن بر بالای سر او روید تا وی از آن تناول کند و هستی تحلیل رفته اش را بازیابد. چنانچه در آیه ۱۴۵ سوره صافات می خوانیم: «باز یونس را از بطن ماهی به صحرای خشکی افکندیم در حالی که بیمار و ناتوان بود و در آن صحرا بر او درخت کدو رویاندیم».

۳. درخت رسالت حضرت موسی (ع): حضرت موسی که در جستجوی یافتن پناهگاهی برای خود و خانواده اش است، به کوه طور رفته و در آنجا خداوند از ورای درختی با وی صحبت می کند و او را به رسالت مبعوث می گرداند. چنانچه در آیه ۳۰ سوره قصص داریم: «چون موسی به آن آتش نزدیک شد به او از جانب وادی ایمن در آن بارگاه مبارک از آن درخت مقدس ندایی رسید که ای موسی هوش دار که منم خدای یکتا، پروردگار جهانیان».

۴. نقش درخت خرما به هنگام وضع حمل حضرت مریم (ع): حضرت مریم به هنگام تولد حضرت عیسی (ع)، به خواست خداوند به کنار درخت خرمایی می رود و از آن تغذیه می کند. در آیات ۲۲ تا ۲۵ سوره مریم می خوانیم: «پس مریم به آن پسر بار برداشت و به

جایی دور خلوت گزید، آنگاه که او را درد زاییدن فرا رسید زیر شاخ درخت خرمايي رفت و از شدت حزن و اندوه با خود می گفت ای کاش من پیش از این مرده بودم و از صحنه روزگار به کلی نامم فراموش شده بود، از زیر آن درخت (فرزندش عیسی) او را ندا کرد که غمگین نباش که خدای تو از زیر قدم تو چشمه آبی جاری کرد، ای مریم شاخ درخت را تکان ده تا از آن برای تو رطب تازه فرو ریزد».

۵. بیعت رسول اکرم (ص) با مسلمانان در زیر درخت حدیبیه: در آیه ۱۸ سوره فتح داریم: «خدا از مؤمنان که زیر درخت حدیبیه با تو بیعت کردند به حقیقت خوشنود گشت و از وفا و خلوص قلبی آنها آگاه بود که وقار و اطمینان کامل بر ایشان نازل فرمود و به فتوحی نزدیک پاداش داد».

نقش درخت در نمایان کردن قدرت خداوند

درخت یکی از آفریده های شگفت انگیز خداوند است که دقت در آن قدرت لایزال الهی را به تصویر می کشد. در قرآن کریم وجود درختان به عنوان نشانه الهی مطرح می شود که می تواند قدرت پروردگار را در خلق چنین ارگانیسم پیچیده ای از یک بذر و نهال کوچک نشان دهد. چنانچه در آیه ۶۰ سوره نمل داریم: «آیا آن کیست که آسمان ها و زمین را خلق کرده و از آسمان برای شما باران می فرستد تا با آن درختان باغ و بستان های شما را در کمال سبزی و خرمی می رویانیم. هرگز شما از پیش خود قادر به رویانیدن آن درختان نیستید، آیا با وجود خدای یکتا خدایی هست؟ لیکن این مشرکان روی از خدا می گردانند». همچنین در آیه ۱۰ سوره نحل آمده است: «اوست خدایی که آب را از آسمان فرو فرستاد که از آن بیاشامید و درختان پرورش دهید و هم زراعت های شما را از آب باران برویاند و درختان زیتون و خرما و از هرگونه میوه پرورد. در این کار رحمت و قدرت الهی برای اهل فکرت پدیدار است». در آیه ۷۲ سوره واقعه نیز جهت نمایان کردن قدرت خداوند آمده است: «آیا آتشی که روشن می کنید می نگرید، آیا شما آن درخت را آفریدید یا ما آفریدیم؟» و نیز در آیه ۶۸ سوره نحل خداوند قدرت خود را در رفتار زنبور عسل در کوه ها و درختان نشان می دهد و می فرماید: «و خدا به زنبور عسل وحی کرد که از کوه ها و درختان و سقف های رفیع منزل گیرد».

درخت تسبیح گوینده درگاه حق تعالی

تمامی مخلوقات خداوند به تسبیح و ذکر حمد الهی مشغولند. درختان نیز به عنوان دسته‌ای از مخلوقات به طور مداوم به تحمید الهی مشغولند، به طوری که در بسیاری از آیات قرآن به تسبیح و سجده درختان اشاره شده است. برای مثال در آیه ۶ سوره الرحمن می‌خوانیم: «و گیاهان و درختان به سجده او سر به خاک نهاده‌اند». و باز در آیه ۱۸ سوره حج آمده است: «آیا مشاهده نکردی که هرچه در آسمان‌ها و هرچه در زمین است و خورشید و ماه و ستارگان و کوه‌ها و درختان و جنندگان و بسیاری از آدمیان همه به سجده خدا مشغولند؟»

درخت و تمثیل در قرآن

قرآن بسیاری از موضوعات و مفاهیم عمیق را جهت فهم بهتر بندگان به صورت تمثیل بیان می‌کند و در برخی از آیات از درخت برای تمثیل بهره می‌جوید. برای مثال در آیات ۲۴ تا ۲۶ سوره ابراهیم می‌خوانیم: «ای رسول ندیدی که خدا کلمه پاکیزه را به درخت زیبایی مثل زده که اصل ساقه آن برقرار باشد و شاخه آن به آسمان رفعت و سعادت برشود و آن درخت زیبا به اذن خدا همه اوقات میوه‌های مأكول و خوش دهد. خدا این گونه مثل‌های واضح برای مردم می‌آورد. و مثل کلمه کفر مانند درخت پلیدی است که ریشه‌اش به قلب زمین نرود، بلکه بالای زمین افتد و زود خشک شود و هیچ ثبات و بقایی نخواهد یافت». و در سوره نور نیز در آیه ۳۵ می‌خوانیم: «خداوند نور آسمان‌ها و زمین است. داستان نورش به مشکاتی ماند که در آن روشن چراغی باشد و آن چراغ در میان شیشه‌ای که تالو آن گویی ستاره ایست درخشان و روشن از درخت مبارک زیتون که با آنکه شرقی و غربی نیست، شرق و غرب بدان فروزان است». در آیه ۶۰ سوره اسراء داریم: «وقتی را که به تو گفتیم خدا البته به همه مردم محیط است و ما رویایی را که به تو ارائه دادیم نبود جز برای آزمایش و امتحان مردم و درختی که به لعن در قرآن یاد شد و ما به ذکر این آیات عظیم آنها را می‌ترسانیم». در این آیه در حقیقت خداوند گروهی از آدمیان را به واسطه اعمال شیطانی به درختی تشبیه کرده که مورد نفرین و لعنت خداوند است.

درختان بهشتی

جنت که منزلگاه ابدی نیکوکاران است، همواره در قرآن به باغی پر درخت که نهرها از زیر درختانش جاریست تشبیه شده است. و در اکثر آیه‌های قرآن به وجود درختان مصفا در بهشت تأکید شده است. چنانچه در آیه ۲۳ سوره ابراهیم داریم: «آنان که به خدا ایمان آورده و عمل صالح کردند در بهشت‌هایی بردند که از زیر درختانش نهرها جاریست». همچنین در آیه ۱۴ سوره انسان می‌خوانیم: «و سایه درختان بهشتی بر سر آنها و میوه‌هایش در دسترس و در اختیار آنهاست». در آیه ۵۴ سوره الرحمن پیرامون همین مطلب داریم: «در حالی که بهشتیان بر بسترهایی که حریر و استبرق آستر آنهاست تکیه زده‌اند و میوه درختانش در همان تکیه گاه در دسترس آنهاست». همچنین در بعضی از آیات قرآن کریم به نوع درختان بهشتی و محصولات آنها نیز اشاره شده است. برای مثال در آیه ۲۸ سوره واقعه و ۱۶ سوره نجم به درخت سدر و در آیه ۶۸ سوره الرحمن به درختان انار و خرما اشاره شده است. علاوه بر این در روایات اسلامی آمده که مهم‌ترین درخت بهشتی درخت طوبی است که تنه آن در منزل پیامبر اکرم (ص) و شاخه‌های آن در منزل مؤمنان است.^۴

درختان جهنمی

در آیات قرآن همواره از درختی جهنمی به نام زقوم یاد می‌شود که مربوط به گناهکاران است. درخت زقوم در حقیقت درختی است که خداوند با قدرت خویش آن را از بن دوزخ می‌رویاند و دارای میوه ایست که خوراک گناهکاران در جهنم می‌باشد. خداوند در آیه ۵۲ سوره واقعه می‌فرماید: «هان شما ای گمراهان منکر قیامت از درخت زقوم تلخ دوزخ البته خواهید خورد». و در آیه ۶۲ سوره صافات می‌خوانیم: «درخت زقوم جهنم که آن درخت را ما بلای جان ستمکاران عالم گردانیم. آن زقوم به حقیقت درختی است که از بن دوزخ برآید. میوه‌اش گویی سرهای شیاطین است. اهل دوزخ از آن درخت آن طور می‌خورند که شکم‌ها را پر سازند». همچنین در آیه ۴۳ سوره دخان می‌خوانیم: «همانا درخت زقوم جهنم قوت و غذای بدکاران است، که آن غذا در شکم‌هایشان چون مس گداخته در آتش می‌جوشد».

درختان خاص نام برده شده در قرآن

بسیاری از درختان به طور خاص در قرآن نام برده شده‌اند و بر آنها تأکید شده است. درخت نخل خرما یکی از آنهاست که ۲۰ مرتبه در قرآن تکرار شده است. برای مثال در آیه ۳۴ سوره یس آمده است: «و در زمین باغ‌ها از نخل خرما و انگور قرار دادیم و در آن چشمه‌های آب جاری کردیم». و در آیه ۱۰ سوره ق می‌خوانیم: «ما از آسمان آب با برکت نازل کردیم و باغهای میوه و خرما از کشت دانه برویاندیم». علاوه بر درخت نخل خرما از درخت انگور با معادل عربی «عنب» ۱۱ مرتبه در قرآن نام برده شده است. در آیه ۴ سوره رعد، ۲۶۶ سوره بقره، ۹۹ سوره انعام، ۱۱ سوره نحل، ۶۷ سوره نحل، ۹۱ سوره اسراء، ۳۲ سوره کهف، ۱۹ سوره مؤمنون، ۳۴ سوره یس، ۳۲ سوره نبأ و ۲۸ سوره عبث از این درخت یاد شده است. درخت انار نیز ۳ مرتبه در قرآن آمده است؛ چنانکه در آیه ۱۴۱ سوره انعام داریم: «و آن‌هایی است که برای شما بستان‌ها از درختان داریستی و درختان آزاد و درختان خرما و زراعت‌ها که میوه و دانه‌های گوناگون آرند و زیتون و انار و میوه‌های مشابه یکدیگر و نامشابه آفرید». درخت زیتون، درخت مهم دیگری است که ۶ مرتبه از آن در قرآن نام برده شده است. درخت سدر، درختی است که از آن ۴ مرتبه در قرآن یاد شده است. در آیه ۱۶ سوره سبا می‌خوانیم: «با وجود این باز اعراض کردند، ما هم سیلی سخت بر هلاک ایشان فرستادیم و به جای آن دو نوع باغ‌های پر نعمت دو باغ دیگرشان دادیم که بار درختانش تلخ و ترش و شوره‌گز و اندکی درخت سدر بود». در آیه ۲۸ سوره واقعه نیز به درخت سدر بهشتی اشاره می‌شود. چنانچه می‌خوانیم: «اصحاب یمین چه خوش روزگارند، در سایه درختان سدر پرمیوه بی‌خار» همچنین در آیات ۱۴ و ۱۶ سوره نجم به نوعی درخت سدر اشاره می‌شود که پیامبر اکرم (ص) آن را در شب معراج ملاحظه فرمودند. «مشاهده کرد در نزد آن مقام سدره المنتهی را، بهشتی که مسکن متقیان در همان جایگاه است، چون سدره می‌پوشاند آنچه را که احدی از آن آگه نیست».

نتیجه‌گیری

در این مقاله موارد استفاده انواع درخت در قرآن تا حدی مورد بررسی قرار گرفت. اهمیت درخت در نزد خداوند با مطالعه آیات متعددی که در مورد درختان نازل

شده است، مشخص می‌گردد. در حقیقت درخت نه تنها در آیین های کهن مانند دین زرتشت، آیین بودایی، آیین شیتو و آیین برهمنی از اهمیت بالایی برخوردار است و همواره در این آیین ها از درخت مقدس یاد می‌شود، در دین مبین اسلام نیز نقش عمده‌ای داشته به طوری که در قرآن از انواع درختان نام برده شده است. لازم به ذکر است دسته‌بندی که در مقاله فوق صورت گرفت، تنها از نظر معنای لغوی کلمات بوده است و با توجه به آنکه قرآن کریم از تفاسیر و تعابیر متعددی برخوردار می‌باشد، تمامی تفاسیری که از واژه درخت در آیات می‌شده است، مد نظر نبوده است. ولی همان طور که بیان شد کاربرد این واژه و مشتقات آن به منظوره‌های مختلف در قرآن نشان از توجه دین اسلام به این منبع با ارزش خدادادی می‌باشد. قرآن کریم علاوه بر اینکه بسیاری از موضوعات را در قالب تمثیل به درخت بیان می‌کند، فواید انکارناپذیر درختان را نیز بیان می‌دارد، لذا چنین می‌نماید که با توجه به آیات قرآن از این منبع الهی به نحو مطلوبی استفاده گردد و در کاشت و نگهداری آن دقت شود.

۱. لینگز، م؛ هنر خط و تذهیب قرآنی، ترجمه: مهرداد قیومی، تهران، گروس، ۱۳۷۷.
۲. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، جلد سوم، دانشگاه تهران، موسسه لغت‌نامه دهخدا، ۱۳۲۵.
۳. زمردی، حمیرا، تجلیات قدسی درخت، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، زمستان ۱۳۸۰ و بهار ۱۳۸۱/۱۹۹.
۴. طباطبائی، محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، ویراستار: سمکارم شیرازی، ناصر، دارالعلم، ۱۳۴۵.
۵. فریناز فریود، محمود طاووسی، بررسی تطبیقی مفهوم نمادین درخت در ایران، فصلنامه مدرس هنر، دوره ۱، شماره ۲، زمستان ۱۳۸۱.
۶. زمردی، حمیرا، تجلیات قدسی درخت، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، زمستان ۱۳۸۰ و بهار ۱۳۸۱، ص ۲۰۹-۱۹۸.
۷. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، جلد سوم، دانشگاه تهران، موسسه لغت‌نامه دهخدا، ۱۳۲۵.

منابع

۱. قرآن کریم

۲. خراسانی، نعمت‌الله، محمدی فاضل، اصغر، محیط زیست در تعالیم الهی (فهرست اعلام محیط زیست

بررسی مفهوم و موارد استفاده از درخت در قرآن